

УДК: 159.9

Тетяна Ловчинська, студ.
Катерина Ясинська, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ МІЖОСОБИСТИСНИМИ СТОСУНКАМИ У ПРОЦЕСІ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДИХ ЖІНОК

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз феномену гендерної соціалізації, розкрито специфіку психологічних особливостей взаємозв'язку комунікативної толерантності та задоволеності міжособистісними стосунками у процесі гендерної соціалізації молодих жінок, а також викладено результати емпіричного дослідження щодо виявлення домінуючих зв'язків між рівнем комунікативної толерантності та задоволеністю міжособистісними стосунками молодих жінок.

Ключові слова: гендерна соціалізація, комунікативна толерантність, задоволеність міжособистісними стосунками.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвими змінами у системі гендерних відносин, внаслідок чого, з одного боку, відкриваються можливості для їх оптимізації, а з іншого – виникає ризик порушень формування гендерної ідентичності у підростаючого покоління.

Інтерес до проблематики феміністської й гендерної теорії у наш час великий, що пояснюється високим ступенем актуальності теми й існуванням у суспільстві ще досить сильного, стійкого традиційного погляду, як на жінку, так і на чоловіка.

Ступінь розробленості проблеми. Проблема гендерної соціалізації досліджувалася такими зарубіжними психологами як С. Бем, Ш. Берн, Т. Маерс, А. Шерріффс та ін. У вітчизняній психології дослідження з даної проблематики спрямовані на визначення відмінностей між статями, особливостей статевої диференціації, формування психологічної статі: Т.В. Бендас, Д.Т. Воронцов, Є.П. Ільїн, І.С. Кльоцина, М.І. Кошенова, Д.В. Логвінова. Щодо розробки проблематики комунікативної толерантності, то нею займалися: В.В. Бойко, А.Г. Асмолов, С.К. Бондирева, А.Г. Скок, Л.П. Яцевич та ін.

Отже, **метою статті** є ознайомлення з результатами дослідження взаємозв'язку комунікативної толерантності та гендерної соціалізації молодих жінок.

Виклад основного матеріалу. Життєвий шлях людини, відображення нею соціально-психологічної реальності є складною двосторонньою взаємодією її та соціального життя. Процес їх взаємовпливу спричинює розвиток і становлення індивіда. Соціально-психологічне розуміння соціалізації особистості визначає погляд на неї як на специфічне утворення, продукт соціально-психологічного відображення соціального життя, соціальних відносин.

Соціалізація (лат. *socialis* – суспільний) – процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві [3].

У процесі соціалізації в людини формуються соціальні якості, знання, вміння, навички, що дає їй змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин.

Процес соціалізації відбувається у конкретному середовищі, тобто у сфері соціалізації. Сфера соціалізації – середовище дії, в якому відбувається процес розширення та примноження соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом.

Соціалізація є тривалим процесом, у своєму розвитку вона долає кілька стадій. Стадії соціалізації – етапи, періоди становлення особистості, засвоєння нею соціального досвіду [1].

Протягом життя людина засвоює і виконує велику кількість ролей, зокрема соціальних. Найбільш наочно представленими є ролі, пов'язані з становищем у суспільстві чоловіків та жінок – так зв. "гендерні ролі". Сукупність загальноприйнятих норм і суджень, що стосують-

ся наявного в суспільстві ставлення до чоловіків і жінок, норм їх поведінки, мотивів і потреб, називають гендерним стереотипом. Гендерні стереотипи базуються на уявленні про фізичні, фізіологічні та психологічні відмінності чоловічого та жіночого організмів, якими можуть бути зумовлені особливості в їх діяльності [9].

Гендерна соціалізація – це процес засвоєння гендерних ролей і відтворення типів поведінки, очікуваних суспільством від чоловіків та жінок. Загалом, гендерна соціалізація проявляється як тенденція з дитинства готувати хлопчиків і дівчаток до різного суспільного ставлення та можливостей, що, у свою чергу, надасть їм у майбутньому різні ступені суспільного впливу та влади, залежно від статі [3].

Психологічними механізмами гендерної соціалізації є: процес ідентифікації (психоаналітична теорія); соціальні підкріплення (теорія соціального наочіння й статевої типізації); усвідомлення гендерної ролі (теорія когнітивного розвитку); соціальні очікування (нова психологія статі); гендерні схеми (теорія гендерної схеми) [8].

Ш. Берн, говорячи про механізми гендерної соціалізації, виділяє три типи підпорядкування людей гендерним нормам: поступливість, схвалення та ідентифікацію. Поступливість – це такий тип підпорядкування соціальним нормам, коли людина їх не сприймає, але приводить свою поведінку відповідно до них, щоб уникнути покарання й отримати соціальне схвалення. Схвалення чи інтерналізація – це тип підпорядкування, коли людина повністю згідна з гендерними нормами. Ідентифікація – це повторення дій ролевої моделі (чоловіка, жінки, батька, матері) [4].

При формуванні статевої ролі та статевої свідомості суспільство орієнтується на соціально-статеві (гендерні) стандарти фемінності–маскулінності.

Фемінність – це сукупність характеристик, пов'язаних із жіночою статтю, або характерні форми поведінки, які очікуються від жінки в певному суспільстві, або соціальне вираження позицій, внутрішньо притаманних жінці [4].

У багатьох суспільствах характерними рисами фемінності вважаються: емоційність, чутливість, інтуїтивне пізнання, поступливість, життєрадісність, сором'язливість, ніжність, відданість, жіночність тощо. Ідеальна "справжня" жінка (її нормативний еталон) повинна уміти співчувати, бути турботливою, здатною втішити, сердечною, м'якою, довірливою, інфантильною, розуміти інших, любити дітей.

Маскулінність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-ролевих стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації [4].

Традиційно вважається, що маскулінні риси є такими: віра в себе, схильність до відстоювання своїх поглядів, незалежність, вияв себе як сильної особистості, аналітичність, здатність до лідерства, до швидкого

прийняття рішень, схильність до ризику, самодостатність, владність, мужність, відстоювання власної позиції, агресивність, схильність вести за собою, індивідуальність, амбіційність.

У фокусі уваги даної роботи знаходиться не просто особливості гендерної соціалізації молодих жінок, а саме взаємозв'язок комунікативної толерантності та соціалізації. Тож, важливо проаналізувати ступінь розробленості проблематики комунікативної толерантності.

Перш за все, досліджуючи явище комунікативної толерантності, потрібно дати визначення цьому поняттю. Уявлення про толерантність у світовій культурі мають давню і багату історію, так уже в античних релігійно-міфічних поглядах можна виявити деякі її прояви, зокрема згадки про віротерпимість до інших релігійних течій. Протягом тривалого часу поняття толерантності трансформувалося і набувало все нові і нові інтерпретації.

У філософії, психології, соціології та в багатьох інших науках, ми стикаємося з різними тлумаченнями даної категорії. Так, у "Словнику з етики", опублікованому під редакцією А.А. Гусейнова, І.С. Кона, толерантність ототожнюється з терпимістю і означає: "моральну якість, що характеризує терпиме ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок у поведінці інших людей. Виражається в прагненні досягти взаємного розуміння та узгодження різнорідних інтересів і точок зору без застосування крайніх заходів тиску, переважно методами роз'яснення і переконання. Є формою поваги до іншої людини, визнання за нею права на власні переконання" [9]. У роботах по філософії І.А. Ільїна толерантність розглядається як толерантне ставлення до чужих думок, поведінки, віри [8].

Слід також зазначити, що саме поняття "комунікативна толерантність" вводить В.В. Бойко. Комунікативна толерантність трактується ним як "характеристика ставлення особистості до людей, що показує ступінь переносимості нею неприємних або неприйнятних, на його думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів по взаємодії" [6].

Акцентуючи увагу на комунікативній толерантності, В.В. Бойко виділяє різні її види та рівні. Так, відповідно до авторської класифікації, можна виділити ситуативну, типологічну, професійну і загальну комунікативну толерантність. На думку В.В. Бойко, ситуативна комунікативна толерантність фіксується у відносинах особистості до конкретної іншої людини (шлюбного партнера, пацієнта, колеги тощо). Типологічна комунікативна толерантність проявляється у ставленні людини до груп людей або збірному типу особистості (представників конкретної нації, професії та ін.). Професійна толерантність виявляється у ставленні до людей, з якими доводиться мати справу за родом діяльності. На рівні загальної комунікативної толерантності проглядаються тенденції ставлення до людей в цілому, зумовлені властивостями характеру, моральними принципами, життєвим досвідом, установками, станом психічного здоров'я людини. На думку В.В. Бойко, загальна комунікативна толерантність зумовлює ситуативну, професійну і типологічну форми толерантності [6].

Проаналізувавши різні підходи до визначення толерантності, можна розділити їх на декілька основних груп: 1) толерантність як психофізична стійкість до несприятливих впливів, тобто терпимість організму до негативних впливів ззовні; 2) толерантність в соціальних відносинах (комунікативна толерантність) – як терпиме ставлення до представників інших груп або неприємних особистостей; 3) толерантність як система цінностей, що включає в себе прийняття унікальності іншої людини, що відрізняється системою світосприйняття, іншими словами, вона передбачає, що кожна

людина має право на свободу своїх переконань, зовнішнього вигляду, статусу, поведінки, цінностей; 4) толерантність як особистісна характеристика (сукупність позитивних установок і індивідуальних якостей людини, система особистісних цінностей) [7].

Окрім цього, згідно з В.В. Бойко виділяють такі рівні комунікативної толерантності:

1) Рівень ситуативної комунікативної толерантності – фіксується у відносинах даної особистості до конкретного іншої людини, наприклад, до шлюбного партнера, колежі, пацієнту, випадковому попутнику. В даному випадку потік енергії емоцій строго спрямований. Низький рівень ситуативної толерантності проявляється, наприклад, у висловлюваннях "терпіти не можу цю людину", "він мене дратує своєю присутністю", "мене трясє від нього", "мене все в ньому обурює". Про високий рівень свідчать висловлювання на кшталт: "мені дуже імпонує цей діловий партнер", "з цією людиною легко спілкуватися". Про середній рівень говорять висловлювання типу: "не всі я приймаю в цьому людині", "іноді він нестерпний", "дещо мене в ньому дратує".

2) Рівень типологічної комунікативної толерантності – виявляється у відносинах людини до збірним типам особистостей або груп людей, наприклад, до представників конкретної нації, соціальної верстви, професії. Певна енергія емоцій виражається у взаємодії з конкретними людськими типами. Низький рівень типологічної толерантності укладений, наприклад, в словах: "мене дратує такий тип людей", "я не став би жити в одній кімнаті з нацменів", "краще не мати справи з клієнтами-пенсіонерами". Середній рівень проступає в оборотах мови: "такі працівники викликають суперечливі почуття", "якщо захотіти, його можна витерпіти як партнера". Про високий рівень типологічної толерантності свідчать вирази: "зазвичай представники цієї нації – хороші люди", "обожнюю такий тип чоловіків".

3) Рівень професійної толерантності – проявляється у відносинах до збірним типам людей, з якими доводиться мати справу за родом діяльності. У цьому випадку додаткова енергія емоцій виявляється у особистості, головним чином, в робочій обстановці. Так, можна говорити про терпимість лікаря або медсестри в стосунках з примхливими хворими, хворими, що агрують свої симптоми, порушують лікарняний режим і т. і. У стюардес є поняття "хороший" або "поганий" пасажир, у офіціантів, перукарів, водіїв таксі – "хороший" або "поганий" клієнт.

4) Рівень загальної комунікативної толерантності - в ньому проглядаються тенденції ставлення до людей в цілому, тенденції, обумовлені життєвим досвідом, установками, властивості характеру, моральними принципами, станом психічного здоров'я людини. Загальна комунікативна толерантність значною мірою зумовлює інші її форми – ситуативну, типологічну, професійну [6].

Як бачимо з вищевикладеного, в науковій літературі зазначається багатоплановість поняття "комунікативна толерантність". Можна виділити цілий перелік аспектів даної категорії, що дозволяє розглядати толерантність як соціальну норму сучасного суспільства, в яку входять наступні компоненти: визнання рівності партнерів по спілкуванню та взаємодії; інтерес до особливостей один одного; готовність прийняти іншого таким, яким він є; відмова від домінування і насильства; здатність до емпатії, співчуття, співпереживання; довіра, вміння чути і вислуховувати іншого; відмова від переважання якоїсь однієї точки зору; здатність конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, висловлюючи свої почуття без агресії і насильства; готовність до розуміння та практичної взаємодії на основі згоди; визнання різноманіття людської культури: норм, вірувань, звичаїв, традицій, світоглядних позицій, особистісних смислів і цінностей.

У нашому розумінні толерантність – це цінність і якість особистості, яка проявляється у відповідній, толерантній поведінці, у вчинках, що дають зразки такої поведінки, а комунікативна толерантність являє собою характеристики ставлення особистості до людей, що показує ступінь переносимості нею неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів по взаємодії.

Отже, дослідження комунікативної толерантності та задоволеності міжособистісними стосунками у процесі гендерної соціалізації молодих жінок має базуватися на комплексному дослідженні зв'язку того, з одного боку, який саме рівень комунікативної толерантності є характерним для конкретної жінки, а, з іншого боку, рівнем її задоволеності міжособистісними стосунками у контексті гендерної соціалізації.

Для дослідження впливу рівня комунікативної толерантності на задоволеність міжособистісними стосунками у контексті гендерної соціалізації молодих жінок, був обраний блок методик, а саме методика визначення рівня комунікативної толерантності за В.В. Бойко та тест COMB (суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин, що була розроблена С.В. Духновським).

Базу дослідження склали жінки віком 18–25 років з різних регіонів України (а саме Київської, Львівської, Запорізької, Черкаської та Одеської областей), загальний об'єм вибірки склав 50 осіб. Одним з основних питань, яке цікавило нас, як дослідників, було дослідити наявність зв'язку того, з одного боку, який саме рівень комунікативної толерантності є характерним для конкретної жінки, а також рівнем її задоволеності міжособистісними стосунками.

Виходячи із даних, які були отримані в ході дослідження, а також проведення кореляційного аналізу, можемо припускати наявність взаємозв'язку між рівнем комунікативної толерантності, а також рівнем задоволеності міжособистісними стосунками. Так, зв'язок між вищезгаданими феноменами тяжів до сильного (коефіцієнт кореляції становить 0,763 із рівнем значимості значно нижчим за 0,05, що свідчить про статистичну значимість даного зв'язку), що дає нам можливість припускати, що чим вищий у молодій жінки рівень комунікативної толерантності, тим більший в неї буде рівень задоволеності міжособистісними стосунками.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні **висновки**.

1. Гендерна соціалізація – це процес засвоєння гендерних ролей і відтворення типів поведінки, очікуваних суспільством від чоловіків та жінок. Психологічними ме-

ханізмами гендерної соціалізації є: процес ідентифікації, соціальні підкріплення, усвідомлення гендерної ролі, гендерні схеми, а також соціальні очікування, які являють собою норми і вимоги соціального оточення, що висувуються перед людиною, на тому чи іншому її віковому етапі та полягають в очікуванні від неї освоєння певних ролей, відповідних даному вікові та соціальному статусу. При формуванні статевої ролі та статевої свідомості суспільство орієнтується на соціально-статеві стандарти фемінність–маскулінність. Однією з основних характеристик жіночої фемінності у контексті гендерної соціалізації є високий рівень комунікативної толерантності. Тож, одним із основних завдань дослідження було виявлення зв'язку між рівнем комунікативної толерантності та задоволеністю міжособистісними стосунками.

2. У результаті проведеного дослідження було розкрито особливості зв'язку між рівнем комунікативної толерантності та задоволеністю міжособистісними стосунками, що може свідчити про те, що прийняття вищезначеної експектації щодо фемінності жінками приносить останнім відчуття суб'єктивної задоволеності міжособистісними стосунками. Визначено наявність сильного прямопропорційного зв'язку між рівнем комунікативної толерантності та задоволеністю міжособистісними стосунками.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні цих явищ у представників протилежної статі, інших культур, а також їх динаміку на різних вікових етапах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агеев В. С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / В. С. Агеев // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С. 152–158.
2. Асмолов А. Г. О смысле понятия "толерантность" [Текст] / А. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова // Век толерантности. Научно-публицистический вестник. – М.: МГУ, 2001. – С. 8–18.
3. Бендас Т. В. Гендерная психология: учеб. пособие / Т. В. Бендас. – М., Питер, 2005.
4. Берн Ш. Гендерная психология / Шон Берн; Пер. с англ. – СПб., 2004.
5. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М.: МГУ, 1982. – 280 с.
6. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В. В. Бойко. – М.: Филин, 1996. – 472 с.
7. Бондырева С. К. Толерантность (введение в проблему) / С. Бондырева, Д. Колесов. – Воронеж: Изд-во НПО "МОДЭК", 2003. – 240 с.
8. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб., 2002.
9. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. – 1980. – № 2. – С. 25–36.
10. Практикум по гендерной психологии. Учеб. пособие / Под ред. И. С. Клециной. – СПб., 2003. – С. 277–284.
11. Психодиагностика толерантности личности / Под ред. Р. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. – М., 2008.

Стаття надійшла до редколегії 19.11.16

Ловчинская Татьяна, студ.,
Ясинская Екатерина, студ.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОМУНИКАТИВНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ МЕЖЛИЧНОСТНЫМИ ОТНОШЕНИЯМИ В ПРОЦЕССЕ ГЕНДЕРНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ МОЛОДЫХ ЖЕНЩИН

В статье осуществлен теоретико-методологический анализ феномена гендерной социализации, раскрыта специфика психологических особенностей связи коммуникативной толерантности с удовлетворенностью межличностными отношениями в процессе гендерной социализации, а также изложены результаты эмпирического исследования по выявлению доминантных связей между уровнем коммуникативной толерантности и удовлетворенностью межличностными отношениями молодых женщин.

Ключевые слова: гендерная социализация, коммуникативная толерантность, удовлетворенность межличностными отношениями.

Lovchynska Tetyana, student,
Yasynska Katherine, student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

COMMUNICATIVE TOLERANCE AND SATISFACTION WITH INTERPERSONAL RELATIONSHIPS DURING YOUNG WOMEN'S GENDER SOCIALIZATION

The paper covers theoretical and methodological analysis of gender socialization, reveals the peculiarities of the connection between communicative tolerance and satisfaction with interpersonal relationships during young women's gender socialization, and presents empirical investigation of the identification of dominant connections between the communicative tolerance and satisfaction with interpersonal relationships.

Key words: gender socialization, communicative tolerance, satisfaction with interpersonal relationships.